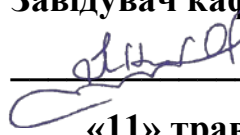

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПОЛІТОЛОГІЇ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

До захисту допустити:

Завідувач кафедри

 Максим БУЛИК
«11» травня 2026 р.

«ПАРТІЙНА СИСТЕМА АВСТРІЇ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ»

Кваліфікаційна робота здобувача вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
освітньо-професійної програми «Політологія»
Пасічника Владислава Васильовича

Науковий керівник: Балабанов Костянтин
Васильович, д.політ.н., професор, професор
кафедри політології та міжнародних відносин
Маріупольського державного університету

Рецензент: Трима Катерина Андріївна, к.політ.н.,
старший дослідник, доцент відділення міжнародних
відносин факультету бізнесу та соціальних наук
Грузинського університету імені Давида
Агмашенебелі

Кваліфікаційна робота захищена з оцінкою 82 / В / добре

Секретар ЕК

Максим БУЛИК

«12» червня 2026 р.

Київ – 2026

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	3
ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПАРТІЙНИХ СИСТЕМ.....	9
1.1. Поняття та типологія партійних систем у політичній науці	9
1.2. Коаліційна політика та урядотворення: теоретичні підходи.....	14
1.3. Методологія та джерельна база дослідження	15
Висновки до розділу 1	17
РОЗДІЛ 2. СТАНОВЛЕННЯ ТА СТРУКТУРА ПАРТІЙНОЇ СИСТЕМИ АВСТРІЇ	19
2.1. Історична еволюція партійної системи Австрії	19
2.2. Провідні політичні партії та їх ідейні профілі	22
2.3. Інституційно-правові засади функціонування партійної системи.....	29
Висновки до розділу 2	31
РОЗДІЛ 3. ПАРТІЙНА СИСТЕМА АВСТРІЇ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ (2019– 2025 рр.).....	32
3.1. Електоральна динаміка: вибори 2019 і 2024 років	32
3.2. Коаліційні моделі та урядотворення	36
3.3. Чинники та перспективи трансформації партійної системи	38
3.4. Зовнішньополітичний вимір трансформації партійної системи та інтереси України	41
Висновки до розділу 3	43
ВИСНОВКИ.....	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	47
ДОДАТКИ.....	53

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ÖVP	Австрійська народна партія (Österreichische Volkspartei)
SPÖ	Соціал-демократична партія Австрії (Sozialdemokratische Partei Österreichs)
FPÖ	Австрійська партія свободи (Freiheitliche Partei Österreichs)
NEOS	«Нова Австрія» (NEOS — Das Neue Österreich)
ЄС	Європейський Союз
НАТО	Організація Північноатлантичного договору
РФ	Російська Федерація
ЕК	Екзаменаційна комісія
в. п.	відсоткові пункти

ВСТУП

Партійні системи є одним із базових інститутів сучасної представницької демократії: саме через політичні партії та конкуренцію між ними здійснюється зв'язок між суспільством і державною владою, формується уряд і визначається політичний курс країни. Тому вивчення партійних систем та закономірностей їх трансформації належить до пріоритетних напрямів сучасної політичної науки. Особливої актуальності ця проблематика набуває в умовах, коли усталені партійні системи країн Західної Європи переживають глибокі зміни, пов'язані з послабленням традиційних партій, зростанням електоральної нестабільності та піднесенням праворадикальних популістських сил.

Австрія є показовим прикладом такої трансформації. Упродовж повоєнних десятиліть австрійська партійна система вважалася взірцем стабільності: дві провідні «народні» партії — Австрійська народна партія (ÖVP) та Соціал-демократична партія Австрії (SPÖ) — разом збирали переважну більшість голосів і поперемінно формували уряд. Проте парламентські вибори 2024 р. засвідчили докорінний злам цієї моделі: уперше в повоєнній історії країни перемогу здобула праворадикальна Австрійська партія свободи (FPÖ), а формування уряду перетворилося на найтривалішу урядову кризу в історії Другої республіки. Дослідження цих процесів дає змогу не лише з'ясувати специфіку австрійського випадку, а й глибше зрозуміти загальноєвропейські тенденції трансформації партійних систем.

Актуальність теми посилюється і з огляду на національні інтереси України. Австрійська партія свободи, що нині є найбільшою опозиційною силою, обстоює проросійську зовнішньополітичну орієнтацію, виступає за скасування санкцій проти Російської Федерації та критикує військову допомогу Україні. За таких обставин моніторинг і наукове осмислення

трансформації партійної системи Австрії мають безпосереднє практичне значення для української зовнішньої політики та євроінтеграційних перспектив, що додатково обґрунтовує доцільність обраної теми.

Ступінь наукової розробки проблеми. Теоретичні засади дослідження партійних систем закладено у працях класиків політичної науки — М. Дюверже, який запропонував кількісну класифікацію партійних систем і сформулював залежність між виборчою та партійною системами; Дж. Сарторі, чия типологія, що поєднує кількісний критерій із показником поляризації, залишається найвпливовішою; С. М. Ліпсета і С. Роккана, які обґрунтували теорію соціальних розламів. Сучасну динаміку партійних систем осмислено у концепціях «картельної партії» Р. Каца і П. Меєра та у дослідженнях зміни партійних систем П. Меєра. У вітчизняній науці теоретичні аспекти типології партійних систем розглядали В. Лебедюк, О. Сутула та інші дослідники, а проблематику праворадикального популізму — М. Гримська.

Безпосередньо австрійський випадок представлено переважно в зарубіжній літературі. Виборчу систему Австрії докладно проаналізовано у працях В. К. Мюллера, особливості виборів 2024 р. та коаліційного процесу — у дослідженнях Й. Партхаймюллер зі співавторами, К. Прапротнік, А. Гампер. Питання еволюції програм FPÖ висвітлено, зокрема, у вітчизняній розвідці В. Парлика. Водночас комплексного дослідження партійної системи Австрії на сучасному етапі (2019–2025 рр.) з урахуванням підсумків виборів 2024 р. та формування трипартійної коаліції в українській політичній науці практично немає, що й зумовлює потребу в цій роботі.

Джерельну базу дослідження доцільно умовно поділити на кілька груп. Першу становлять офіційні документи та електоральні дані — насамперед офіційні результати виборів до Національної ради, оприлюднені Федеральним міністерством внутрішніх справ Австрії, а також матеріали міжпарламентських і виборчих установ. Другу групу утворюють нормативно-правові акти, що регулюють діяльність партій та виборчий процес, зокрема Закон про політичні партії 2012 р. Третю групу формують програмні

документи та матеріали провідних австрійських партій. До четвертої належать фахові наукові праці — як теоретичні студії класиків партології, так і сучасні дослідження австрійського випадку та праворадикального популізму. П'яту групу становлять матеріали аналітичної періодики й офіційних інституцій ЄС, що використовуються для відтворення перебігу подій 2024–2025 рр. та оцінки їх міжнародного контексту. Таке поєднання різнотипних джерел, із широким залученням іншомовних матеріалів, забезпечує всебічність і достовірність дослідження.

Об'єктом дослідження є партійна система Австрійської Республіки як складова її політичної системи.

Предметом дослідження є структура, особливості функціонування та трансформація партійної системи Австрії на сучасному етапі (2019–2025 рр.).

Мета дослідження — виявити особливості функціонування та визначити тенденції трансформації партійної системи Австрії на сучасному етапі.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань:

- 1) розкрити теоретико-методологічні засади дослідження партійних систем;
- 2) охарактеризувати становлення, структуру та провідних акторів партійної системи Австрії;
- 3) визначити чинники та тенденції трансформації австрійської партійної системи за результатами виборчих циклів 2019 і 2024 рр.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період 2019–2025 рр. — від дострокових парламентських виборів 2019 р., спричинених «справою Ібіца», до формування трипартійного уряду К. Штокера у березні 2025 р. Для з'ясування передумов сучасного стану системи у роботі здійснюється необхідний ретроспективний екскурс.

Географічні межі дослідження охоплюють територію Австрійської Республіки; основну увагу зосереджено на загальнонаціональному рівні, тоді як земельні вибори залучаються як додатковий ілюстративний матеріал.

Гіпотеза дослідження полягає в припущенні, що партійна система Австрії еволюціонує від поміркованого плюралізму з домінуванням двох «народних» партій до фрагментованішої багатопартійності з посиленням праворадикального полюсу, що підриває усталені коаліційні моделі та формати урядотворення.

Методологічну основу дослідження становить поєднання загальнонаукових та спеціальних політологічних методів. Системний підхід застосовано для розгляду партійної системи Австрії як цілісного утворення у взаємозв'язку з виборчою системою та інститутами влади. Структурно-функціональний метод використано для аналізу структури системи та функцій політичних партій. Історико-ретроспективний метод дав змогу простежити еволюцію австрійської партійної системи. Порівняльний метод став основним інструментом зіставлення виборчих циклів 2019 і 2024 рр. та різних моделей урядотворення. Інституційний метод використано для врахування впливу виборчого законодавства й правил фінансування партій. Серед спеціальних методів застосовано статистичний аналіз електоральних даних, контент-аналіз партійних програм та метод case study, у межах якого Австрія розглядається як показовий випадок трансформації партійної системи усталеної демократії.

Джерельну базу дослідження становлять кілька груп матеріалів: офіційні документи та електоральні дані (насамперед офіційні результати виборів до Національної ради, оприлюднені Федеральним міністерством внутрішніх справ Австрії, а також матеріали міжпарламентських установ); програмні документи провідних австрійських партій; статистичні та соціологічні матеріали; наукова література вітчизняних і зарубіжних авторів; а також матеріали періодичних видань, що використовуються для відтворення перебігу подій 2024–2025 рр. Робота спирається на широке залучення іншомовних джерел, що відповідає вимогам до кваліфікаційних робіт.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в роботі здійснено комплексний аналіз партійної системи Австрії на сучасному етапі (2019–2025 рр.) з урахуванням підсумків парламентських виборів 2024 р. та

безпрецедентного процесу формування трипартійної коаліції. Уперше у вітчизняній політологічній практиці трансформацію австрійської партійної системи системно зіставлено з класичними типологіями партійних систем, а також окреслено її зовнішньополітичний вимір у контексті національних інтересів України.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості їх використання у подальших наукових дослідженнях партійних систем європейських країн, у викладанні навчальних дисциплін із порівняльної політології, партології та європейських студій, а також в аналітичній діяльності, пов'язаній із прогнозуванням розвитку австрійсько-українських відносин та оцінкою ризиків для євроінтеграційного курсу України.

Апробація результатів дослідження. Третя Всеукраїнська науково-практична конференція «СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ У XXI СТОЛІТТІ: ЛОКАЛЬНІ, НАЦІОНАЛЬНІ ТА ГЛОБАЛЬНІ КОНТЕКСТИ». Тема «ТРАНСФОРМАЦІЯ ПАРТІЙНОЇ СИСТЕМИ АВСТРІЇ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ (2019–2025 РР.)»

Структура роботи зумовлена метою та завданнями дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, поділених на підрозділи, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків; для наочності залучено таблиці та рисунки. У першому розділі розкрито теоретико-методологічні засади дослідження партійних систем. Другий розділ присвячено становленню, структурі та провідним акторам партійної системи Австрії. У третьому розділі проаналізовано електоральну динаміку, коаліційні моделі та тенденції трансформації австрійської партійної системи на сучасному етапі. Загальний обсяг роботи становить [52] сторінок, список використаних джерел налічує 52 найменувань.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПАРТІЙНИХ СИСТЕМ

1.1. Поняття та типологія партійних систем у політичній науці

Партійна система є одним із ключових елементів політичної системи суспільства й водночас однією з найрозробленіших категорій порівняльної політології. У найзагальнішому вигляді під партійною системою розуміють сукупність політичних партій, що діють у межах певної держави, та сукупність упорядкованих відносин між ними, а також між партіями й іншими інститутами політичної системи [4]. Принципово важливим є те, що партійна система не зводиться до простого переліку партій: її утворюють саме стійкі взаємодії, що виникають у процесі міжпартійної конкуренції за владу. Тому, як наголошував Дж. Сарторі, окрема партія системи не утворює — система виникає лише там, де існує взаємодія щонайменше двох суб'єктів [51].

У політичній науці склалося два основні підходи до класифікації партійних систем — кількісний та якісний. Кількісний підхід бере за основу число партій, що реально беруть участь у боротьбі за владу. Його класичне обґрунтування належить М. Дюверже, який вирізняв однопартійні, двопартійні та багатопартійні системи [13]. Дюверже сформулював також відому залежність між виборчою та партійною системами, що згодом дістала назву «законів Дюверже»: мажоритарна система відносної більшості сприяє утвердженню двопартійності, тоді як пропорційна система стимулює багатопартійність. Цей вплив реалізується через «механічний» ефект (спосіб переведення голосів у мандати) та «психологічний» ефект (раціональна поведінка виборців, які уникають «втрачених» голосів). Окремо Дюверже виокремив проміжний тип — «систему двох з половиною партій», у якій поряд

із двома великими партіями стабільно діє третя, менша, що часто відіграє роль балансувальника під час формування коаліцій [13; 40].

Суто кількісний критерій, однак, виявився недостатнім, оскільки він не враховує реальної політичної ваги партій. Для подолання цієї вади у політології застосовують показник ефективної кількості партій (індекс Лааксо — Таагепери), який зважає партії за їхньою часткою голосів або мандатів і тим самим дає змогу точніше оцінити рівень фрагментації системи [4; 6]. Цей інструмент широко використовується у сучасних емпіричних дослідженнях і буде застосований у подальших розділах роботи.

Найвпливовіший якісний підхід запропонував Дж. Сарторі, який поєднав кількісний критерій із показником ідеологічної дистанції (поляризації) між партіями. Ключовим для його концепції є поняття релевантності партії, що визначається за двома критеріями: «коаліційним потенціалом» (здатністю партії бути потрібною для формування урядової більшості) та «потенціалом шантажу» (здатністю впливати на тактику конкурентів навіть перебуваючи в опозиції) [51]. На цій основі Сарторі вирізняв сім типів партійних систем:

- 1) система з однією партією (монопартійна);
- 2) система з партією-гегемоном;
- 3) система з домінуючою партією;
- 4) двопартійна система;
- 5) система поміркованого (обмеженого) плюралізму;
- 6) система поляризованого плюралізму;
- 7) атомізована система.

Узагальнено критерії та ознаки цих типів подано в табл. 1.1.

Типологія партійних систем за Дж. Сарторі

Тип системи	К-сть релевантних партій	Ключова ознака
Монопартійна	одна	єдина легальна партія, конкуренція відсутня
Партія-гегемон	формально кілька	сателітні партії без шансів на владу
Домінуюча партія	кілька	одна партія тривало перемагає в умовах конкуренції
Двопартійна	дві	дві партії по чергово формують однопартійний уряд
Поміркований плюралізм	3–5	мала поляризація, доцентрова конкуренція, коаліції
Поляризований плюралізм	понад 5	висока поляризація, антисистемні партії, відцентрова конкуренція
Атомізована	багато	велика кількість дрібних партій без структури

Складено автором за: *Sartori G. Parties and Party Systems (1976) [51]*.

Особливе значення для аналізу європейських демократій мають два останні плюралістичні типи. Поміркований плюралізм (як правило, від трьох до п'яти релевантних партій) характеризується невеликою ідеологічною дистанцією, відсутністю впливових антисистемних партій та доцентровим (центрипетальним) напрямом конкуренції, за якого партії змагаються за

поміркованого виборця в центрі. Натомість поляризований плюралізм передбачає наявність значної кількості релевантних партій, помітну ідеологічну поляризацію, присутність антисистемних сил та двосторонню опозицію, що зумовлює відцентровий (центрифугальний) напрям конкуренції й дестабілізує систему [51]. Розрізнення цих типів є визначальним для дослідження сучасних трансформацій, пов'язаних із посиленням праворадикальних партій.

Якщо Дюверже й Сарторі зосереджувалися на структурі та механіці партійних систем, то С. М. Ліпсет і С. Роккан запропонували пояснення їхнього походження. Згідно з теорією соціальних розламів (cleavages), партійні системи Західної Європи відображають історично усталені суспільні поділи — «центр — периферія», «державна — церква», «місто — село», «власники — робітники». Дослідники висунули відому «гіпотезу замороження», за якою основні партійні розмежування, що сформувалися на початок 1920-х років, залишалися відносно стабільними впродовж десятиліть [34]. Ця концепція пояснює, чому традиційні «народні» партії так довго зберігали домінування у багатьох європейських країнах, зокрема в Австрії.

Подальший розвиток теорії пов'язаний з осмисленням змін, що їх зазнали партійні системи наприкінці ХХ — на початку ХХІ ст. Р. Кац і П. Меєр висунули концепцію «картельної партії», яка описує зрощення провідних партій із державою та звуження реальної конкуренції між ними [29]. П. Меєр окремо досліджував саму проблему зміни партійних систем, доводячи, що поряд зі стабільністю їм притаманна і здатність до трансформації [35]. Емпіричним проявом таких змін стало послаблення традиційних розламів (дезалаймент), зростання електоральної волатильності та піднесення нових партій, насамперед праворадикальних популістських. За визначенням, що його поділяє більшість сучасних дослідників, ідеологію праворадикального популізму утворюють три складові — нативізм, авторитаризм і власне популізм як протиставлення «простого народу» «корумпованій еліті» [3]. Саме

ці процеси визначають порядок денний дослідження партійної системи Австрії на сучасному етапі.

Оскільки ключовим чинником трансформації сучасних партійних систем є піднесення праворадикальних сил, доцільно докладніше окреслити цей феномен. Найвпливовіше його концептуальне визначення належить К. Мудду, який запропонував розрізняти «радикальні праві» партії, що діють у межах демократичних правил гри, та «екстремістські праві», які заперечують демократію як таку. Ідеологію партій праворадикального популізму, за Муддом, утворює поєднання трьох складових: натовізму (поєднання націоналізму та ксенофобії, за якого держава має належати «корінній» нації), авторитаризму (запит на «порядок» і жорстку реакцію на його порушення) та популізму як «тонкоцентрованої» ідеології, що протиставляє «чистий народ» «корумпованій еліті» [37]. Таке розуміння є особливо релевантним для аналізу Австрійської партії свободи, ідейний профіль якої майже повністю відповідає цим маркерам і докладно досліджений у вітчизняній науці [3]. Поява та зміцнення таких партій підриває логіку поміркованого плюралізму, оскільки привносить у систему антисистемний за низкою позицій полюс і посилює ідеологічну поляризацію, що в термінах Сарторі може зміщувати систему в бік поляризованого типу [51].

Викладені теоретичні підходи мають безпосереднє значення для теми роботи. У межах розглянутих типологій партійну систему Австрії впродовж тривалого часу класифікували як систему поміркованого плюралізму, а в термінах Дюверже — як «систему двох з половиною партій», де двом великим партіям (Австрійській народній партії та Соціал-демократичній партії Австрії) протистояла менша третя сила [40]. Перевірка того, наскільки ця класична характеристика відповідає реаліям сучасного етапу, становить одне з центральних завдань наступних розділів.

1.2. Коаліційна політика та урядотворення: теоретичні підходи

Оскільки центральним сюжетом цього дослідження є не лише електоральна динаміка, а й формування урядів в умовах багатопартійності, теоретичні засади аналізу доцільно доповнити основними положеннями теорії коаліцій. Її засновником вважають В. Райкера, який у праці «Теорія політичних коаліцій» (1962) застосував до партійної політики інструментарій теорії ігор. Центральним для нього є принцип розміру (size principle) та поняття мінімальної виграшної коаліції — об'єднання, яке має достатньо мандатів для здобуття більшості, але не включає жодного «зайвого» учасника. Згідно з логікою раціонального актора, орієнтованого на здобуття посад (office-seeking), партії прагнуть мінімізувати кількість партнерів, аби максимізувати власну частку у розподілі урядових портфельів [49].

Подальший розвиток теорії пов'язаний із відходом від суто «посадової» логіки та врахуванням політико-ідеологічних мотивів. М. Лейвер і Н. Шофілд у праці «Багатопартійний уряд» (1990) показали, що реальні коаліції в Західній Європі формуються не лише за розміром, а й з огляду на ідеологічну близькість потенційних партнерів та їхнє розташування у багатовимірному політичному просторі; ключову роль відіграє позиція «медіанної» партії, без якої більшість сформувати важко [31]. У цій перспективі партії постають одночасно як такі, що прагнуть посад (office-seeking), і як такі, що прагнуть реалізації політичного курсу (policy-seeking), а коаліційний торг є пошуком рівноваги між цими мотивами.

Сучасні дослідження зміщують акцент із самого моменту утворення коаліції на коаліційне врядування (coalition governance). В. К. Мюллер і К. Стрем у фундаментальній колективній праці «Коаліційні уряди в Західній Європі» (2000) довели, що для парламентських демократій континенту коаліційний уряд є не винятком, а нормою, і запропонували розглядати коаліційну угоду як ключовий інституційний механізм, що структурує відносини партнерів, розподіл портфельів та взаємний контроль упродовж усієї каденції [39]. Цей підхід є особливо продуктивним для аналізу австрійського

випадку, де, як буде показано в розділі 3, обсяг і деталізованість коаліційних угод історично є дуже високими.

Окремий теоретичний сюжет, безпосередньо релевантний для теми роботи, — взаємодія усталених партій із праворадикальними. У літературі описано дві протилежні стратегії: ізоляцію через «санітарний кордон» (*cordon sanitaire*) — відмову мейнстрімних партій від співпраці з праворадикалами — та поступове залучення до мейнстріму (*mainstreaming*), коли вони набувають коаліційної спроможності [8]. Т. Бейл, аналізуючи «біполяризацію» європейських партійних систем, показав, що сама присутність сильної радикально-правої партії змінює стратегічну поведінку поміркованого правого центру, ставлячи його перед вибором між співпрацею та відмежуванням [11]. Ця дихотомія, як буде продемонстровано далі, є ключем до розуміння австрійської урядової кризи 2024–2025 рр., коли довкола FPÖ фактично діяла логіка «санітарного кордону», що й унеможливило формування уряду за її участі.

Застосування окреслених підходів — принципу мінімальної виграної коаліції, врахування ідеологічних дистанцій, аналізу коаліційних угод та стратегій щодо праворадикалів — дає змогу інтерпретувати австрійське урядотворення 2019 і 2024 рр. не як набір випадкових політичних домовленостей, а як закономірний наслідок структурних змін у партійній системі.

1.3. Методологія та джерельна база дослідження

Об'єктом дослідження є партійна система Австрійської Республіки як складова її політичної системи, а предметом — структура, особливості функціонування та трансформація партійної системи Австрії на сучасному етапі (2019–2025 рр.). Мета роботи полягає в тому, щоб виявити особливості функціонування та визначити тенденції трансформації партійної системи Австрії на сучасному етапі. Досягнення цієї мети передбачає розв'язання

трьох завдань: розкрити теоретико-методологічні засади дослідження партійних систем; охарактеризувати становлення, структуру та провідних акторів партійної системи Австрії; визначити чинники й тенденції її трансформації за результатами виборчих циклів 2019 і 2024 рр. В основу дослідження покладено гіпотезу, згідно з якою партійна система Австрії еволюціонує від поміркованого плюралізму з домінуванням двох «народних» партій до фрагментованішої багатопартійності з посиленням праворадикального полюсу, що підриває усталені коаліційні моделі.

Методологічною основою роботи є поєднання загальнонаукових та спеціальних політологічних методів. Системний підхід дав змогу розглянути партійну систему Австрії як цілісне утворення у взаємозв'язку з виборчою системою та інститутами влади. Структурно-функціональний метод застосовано для аналізу структури системи (кількості та відносної ваги партій) і функцій, які виконують політичні партії. Історико-ретроспективний метод використано для простеження еволюції австрійської партійної системи та з'ясування передумов її сучасного стану. Порівняльний метод став основним інструментом зіставлення виборчих циклів 2019 і 2024 рр., а також різних моделей урядотворення. Інституційний метод дав змогу врахувати вплив виборчого законодавства та правил фінансування партій на конфігурацію системи.

Серед спеціальних методів застосовано статистичний аналіз електоральних даних, зокрема обчислення показників фрагментації (ефективної кількості партій за індексом Лааксо — Таагепери) та електоральної волатильності (за індексом Педерсена, що вимірює сумарне переміщення голосів між партіями від одних виборів до інших [45]); контент-аналіз програмних документів провідних партій для реконструкції їхніх ідейних профілів; а також метод case study, у межах якого Австрія розглядається як окремий показовий випадок трансформації партійної системи усталеної європейської демократії під впливом праворадикального популізму.

Джерельну базу дослідження становлять кілька груп матеріалів. Першу утворюють офіційні документи та електоральні дані — насамперед офіційні результати виборів до Національної ради, оприлюднені Федеральним міністерством внутрішніх справ Австрії та виборчою адміністрацією, а також матеріали міжпарламентських і аналітичних установ. Другу групу складають партійні документи — програми та статuti провідних австрійських партій. До третьої групи належать статистичні та соціологічні матеріали, зокрема дані панельних електоральних досліджень та експертних опитувань щодо позиціонування партій. Четверту, найбільшу за обсягом групу формує наукова література — як теоретичні праці класиків партіологічних досліджень (М. Дюверже, Дж. Сарторі, С. М. Ліпсет і С. Роккан, Р. Кац і П. Меєр), так і фахові студії вітчизняних та зарубіжних авторів, присвячені правому популізму й безпосередньо австрійському кейсу. Окрему групу становлять матеріали періодичних видань, що використовуються для відтворення перебігу подій 2024–2025 рр.; при цьому кількісні дані звіряються виключно за офіційними джерелами. Робота спирається на широке залучення іншомовних джерел, що відповідає вимогам до кваліфікаційних робіт.

Висновки до розділу 1

Здійснений аналіз теоретико-методологічних засад дослідження партійних систем дає підстави для таких висновків. По-перше, партійна система є не простою сукупністю партій, а системою стійких взаємодій, що виникають у процесі міжпартійної конкуренції. По-друге, для її класифікації доцільно поєднувати кількісний критерій (число та ефективна кількість партій за Дюверже і Лааксо — Таагеперою) з якісним (релевантність партій та рівень поляризації за Сарторі), що дає змогу розрізняти, зокрема, помірований і поляризований плюралізм. По-третє, походження й стабільність партійних систем пояснює теорія соціальних розламів Ліпсета й Роккана, тоді як їхню сучасну динаміку — концепції картельної партії та зміни партійних систем, а також піднесення праворадикального популізму. По-четверте, у межах

класичних типологій партійна система Австрії традиційно характеризувалася як система поміркованого плюралізму, або «двох з половиною партій». Окреслений понятійний апарат і визначена методологія становлять основу для емпіричного аналізу становлення, структури й трансформації австрійської партійної системи у наступних розділах.

РОЗДІЛ 2.

СТАНОВЛЕННЯ ТА СТРУКТУРА ПАРТІЙНОЇ СИСТЕМИ АВСТРІЇ

2.1. Історична еволюція партійної системи Австрії

Сучасна партійна система Австрії є результатом тривалого історичного розвитку, витoki якого сягають другої половини XIX ст. Ще в період Австро-Угорської монархії та Першої республіки (1918–1933) сформувалися три великі політичні табори (Lager), навколо яких десятиліттями структурувалося політичне життя країни: соціалістичний (соціал-демократичний), християнсько-соціальний (консервативно-католицький) та націонал-ліберальний (німецько-національний). Цей поділ майже ідеально відповідає теорії соціальних розламів С. М. Ліпсета і С. Роккана: він відображав розмежування «власники — робітники» та «державна — церква» [34]. Гостре протистояння перших двох таборів у міжвоєнний період вилилося у громадянський конфлікт 1934 р. та згортання демократії, що стало історичним уроком для повоєнної політичної еліти.

Після відновлення незалежності у 1945 р. політичні табори інституціоналізувалися у відповідні партії. Християнсько-соціальний табір репрезентувала новостворена Австрійська народна партія (ÖVP, 1945), соціалістичний — Соціал-демократична партія Австрії (до 1991 р. — Соціалістична партія, SPÖ), а націонал-ліберальний табір згодом оформився в Австрійську партію свободи (FPÖ, 1956). Визначальною рисою повоєнного устрою стала «велика коаліція» цих двох провідних партій, яка беззмінно керувала країною у 1945–1966 рр. Саме в цей період утвердилася система «Пропорц» (Proporz) — культура розподілу влади й консенсусу між ÖVP і SPÖ, за якої посади в державних інституціях, націоналізованій промисловості та публічній службі розподілялися між прибічниками обох партій пропорційно до їхньої політичної ваги [20].

У термінах порівняльної політології повоєнна Австрія є хрестоматійним прикладом консоціативної (співсупільної) демократії за класифікацією А. Лійпгарта. Така модель властива сегментованим суспільствам, поділеним на стійкі субкультури (у австрійському випадку — на політичні табори), і ґрунтується на співпраці еліт, пропорційному розподілі посад та широких коаліціях замість простого мажоритарного правління [33]. Окрім «великої коаліції» та системи «Пропорц», інституційним утіленням цієї моделі стало соціальне партнерство (Sozialpartnerschaft) — практика узгодження інтересів між організаціями роботодавців і найманих працівників за участі держави. Консоціативні механізми тривалий час забезпечували надзвичайну стабільність системи, проте водночас обмежували політичну конкуренцію та згодом стали мішенню популістської критики як прояв змови еліт.

Із погляду порівняльної партнології повоєнні ÖVP і SPÖ є класичним прикладом «всеохопних» (catch-all) партій у розумінні О. Кірхгаймера. Він описав характерний для повоєнної Західної Європи перехід від ідеологічних «партій масової інтеграції» до прагматичних «всеохопних народних партій», які пом'якшують ідеологічний профіль, апелюють до максимально широкого електорату й перетворюються на ефективні машини для завоювання влади [30]. Австрійські «народні партії» (Volksparteien) є майже ідеальним втіленням цієї моделі: спираючись на щільну мережу допоміжних організацій (профспілки, аграрні та підприємницькі об'єднання) і систему «Пропорц», вони інтегрували більшість суспільства й десятиліттями збирали разом понад 80 % голосів. Водночас саме всеохопний характер згодом обернувся вразливістю: розмивання чіткого ідейного профілю та зрощення з державою зробили ці партії природною мішенню популістської критики «еліт», щойно традиційні соціальні розломи почали слабшати.

Протягом перших повоєнних десятиліть австрійська партійна система була класичним зразком стабільної системи, у якій дві великі «народні» партії разом збирали понад 80–90 % голосів. У термінах розглянутих у попередньому розділі типологій це була система поміркованого плюралізму з елементами

двопартійності, а наявність меншої третьої сили (FPÖ) дозволяла кваліфікувати її і як «систему двох з половиною партій» [40]. Висока стабільність забезпечувалася не лише соціальними розламами, а й щільною партійною ідентифікацією, масовим членством у партіях та згаданою системою клієнтелізму, що утримувала виборців у межах двох головних таборів.

Поступова ерозія цієї моделі розпочалася наприкінці 1980-х років і тривала впродовж наступних десятиліть. Її чинниками стали послаблення традиційних соціальних розламів (дезалайнмент), секуляризація, зміни соціальної структури та зростання критики «Пропорцу» як прояву непрозорого партійного клієнтелізму. На цьому тлі відбулося піднесення нових партій: під керівництвом Й. Гайдера з кінця 1980-х років FPÖ перетворилася на потужну праворадикальну популістську силу, що експлуатувала невдоволення усталеною системою; у 1986 р. до парламенту вперше пройшли Зелені; згодом, у 2013 р., з'явилася ліберальна партія NEOS. Сукупним наслідком цих процесів стало неухильне зниження сумарної частки двох традиційних партій та зростання фрагментації — тенденція, яка, як буде показано далі, досягла кульмінації на сучасному етапі.

Поворотним пунктом у цьому процесі стало утворення в лютому 2000 р. коаліційного уряду ÖVP та FPÖ на чолі з В. Шюсселем — уперше праворадикальна партія увійшла до загальнонаціонального уряду Австрії. Ця подія викликала безпрецедентну реакцію європейських партнерів: 14 інших держав-членів ЄС запровадили проти Австрії двосторонні дипломатичні заходи (так звані «санкції 14-ти»), знизивши офіційні контакти з австрійським урядом до технічного рівня. Важливо, що формально це були не санкції ЄС як інституції, а скоординовані двосторонні кроки чотирнадцяти урядів, мотивовані несумісністю ідеології FPÖ зі спільними цінностями Союзу [36]. Хоча заходи виявилися нетривалими й були скасовані того ж року, вони стали першим в історії європейської інтеграції прикладом колективного тиску на державу-члена через участь у її уряді праворадикальної сили та заклали логіку

«санітарного кордону», що, як буде показано в розділі 3, знову виразно проявилася під час урядової кризи 2024–2025 рр.

2.2. Провідні політичні партії та їх ідейні профілі

Структуру сучасної партійної системи Австрії утворюють п'ять парламентських партій, що репрезентують відмінні ідеологічні напрями. Їх стислу характеристику доцільно подати в порядку, що відображає історичні табори та новіші політичні сили.

Австрійська народна партія (ÖVP). Заснована 17 квітня 1945 р. як спадкоємиця християнсько-соціального табору, ÖVP належить до сімейства християнсько-демократичних та консервативних партій правого центру. Традиційно вона спирається на електорат підприємців, фермерів, службовців та практикуючих католиків, обстоюючи поміркований економічний лібералізм, європейську інтеграцію та консервативні суспільні цінності. Наприкінці 2010-х років під проводом С. Курца партія здійснила виразний правоцентристський поворот, посиливши акцент на обмежувальній міграційній політиці, що дозволило їй перехоплювати частину електорату FPÖ. Електоральна траєкторія партії за досліджуваний період відображає різкий злет і падіння: близько 31,5 % у 2017 р., 37,5 % (перше місце) у 2019 р. та лише 26,3 % у 2024 р. Показовою є й зміна лідерів: після відставки С. Курца партію очолював К. Нехаммер, а з 2025 р. — К. Штокер.

Ідейні засади ÖVP кодифіковано в її засадничій програмі (Grundsatzprogramm), ухваленій 2015 р., що ґрунтується на християнсько-демократичному образі людини, цінностях відповідальності, субсидіарності та «екосоціальної ринкової економіки» як спроби поєднати ринкову ефективність із соціальною й екологічною відповідальністю [22]. Серед інших програмних пріоритетів партії — підтримка підприємництва та середнього класу, безпека й обмежувальна міграційна політика, а також обстоювання родини та проєвропейського курсу. Ця програмна спадкоємність пояснює,

чому навіть під час правоконсервативного повороту С. Курца партія позиціонувала себе як силу «порядку» й центру, а не радикальної альтернативи.

Соціал-демократична партія Австрії (SPÖ). Одна з найстаріших і найвпливовіших партій країни, історичне коріння якої сягає Гайнфельдського з'їзду 1888–1889 рр.; сучасну назву партія має з 1991 р. Вона репрезентує соціал-демократичний напрям, її програмними пріоритетами є розвинена соціальна держава, захист прав найманих працівників, перерозподільна податкова політика та тісний зв'язок із профспілковим рухом. Традиційний електорат SPÖ — наймані працівники й міські виборці, насамперед у Відні, що залишається оплотом партії. З 2023 р. партію очолює А. Баблер. На сучасному етапі SPÖ переживає тривалу електоральну кризу: її результат знизився з близько 26,9 % у 2017 р. до 21,2 % у 2019 р. і 21,1 % у 2024 р., що стало історично найгіршим показником і відкинуло партію на третє місце, попри здобуття одного додаткового мандата.

Програмні орієнтири SPÖ закріплено в засадничій програмі, ухваленій на з'їзді у Вельсі 2018 р., де центральними цінностями проголошено свободу, рівність, справедливість і солідарність, а ключовими цілями — розвинену соціальну державу, справедливий перерозподіл і захист прав найманих працівників [23]. Програму партії конкретизують вимоги прогресивного оподаткування (зокрема податків на великі статки та спадщину), тісної співпраці з профспілками та забезпечення рівності можливостей через доступні житло, освіту й охорону здоров'я. Саме розмивання цього традиційного класового профілю та конкуренція за виборця ліворуч (Зелені) і праворуч (FPÖ) лежать в основі тривалої електоральної кризи партії.

Австрійська партія свободи (FPÖ). Заснована 1956 р. (як спадкоємиця Спілки незалежних) партія, що виросла з націонал-ліберального табору, від кінця 1980-х років еволюціонувала у провідну праворадикальну популістську силу. Її ідейний профіль відповідає класичним маркерам праворадикального популізму — нативізму, авторитаризму та популізму [3]: партія обстоює

жорстке обмеження імміграції, євроскептицизм, протиставлення «простого народу» «елітам». Електоральна траєкторія FPÖ є дзеркальним відображенням долі ÖVP: близько 26 % у 2017 р., обвал до 16,2 % у 2019 р. після «справи Ібіца» та історичний максимум 28,8 % у 2024 р. Зміна лідерів була пов'язана з кризами: після відставки Г.-К. Штрахе (2019) і нетривалого головування Н. Гофера партію з 2021 р. очолює Г. Кікль. У зовнішній політиці FPÖ вирізняється проросійською орієнтацією — виступає за скасування санкцій проти РФ та критикує військову допомогу Україні, що надає темі дослідження безпосередньої актуальності для українських національних інтересів і докладніше розглядається у підрозділі 3.4. Програмна еволюція партії простежена у вітчизняній літературі [5].

Ідейну еволюцію FPÖ унаочнює зіставлення її програмних документів. Засаднича програма «Австрія передусім» (*Österreich zuerst*), ухвалена в Граці 2011 р., закріпила «батьківщинницький» (*Heimat*) дискурс із наголосом на належності до «німецької мовної, народної та культурної спільноти» та інструментах прямої демократії [43]. Виборча ж програма 2024 р. під промовистою назвою «Фортеця Австрія. Фортеця свободи» (*Festung Österreich. Festung der Freiheit*) поставила в центр вимоги різкого обмеження міграції (аж до «реміграції»), захисту нейтралітету та протиставлення «народу» «елітам» [18]. Засадничі принципи партії доповнюють обстоювання традиційної моделі родини, концепція «ринкової економіки із соціальною відповідальністю», а також бачення Європи як «союзу вільних народів і самостійних вітчизн», що відображає її євроскептичну позицію. Така програмна траєкторія емпірично підтверджує кваліфікацію FPÖ як партії праворадикального популізму за класичними маркерами натовізму, авторитаризму й популізму [3]; у порівняльній перспективі FPÖ розглядають як одну з найуспішніших і найдавніших праворадикальних партій Західної Європи [46].

Зелені (Die Grünen). Партія лівоцентристського, постматеріалістичного спрямування, заснована 1986 р. на ґрунті нового екологічного розламу; у

досліджуваний період її федеральним лідером є В. Коглер. Її пріоритети — захист довкілля і кліматична політика, права меншин, гендерна рівність та проєвропейська позиція. Електоральну базу Зелених утворюють переважно освічені міські виборці. Траєкторія партії демонструє характерну для малих партій волатильність: у 2017 р. вони не подолали 4-відсоткового бар'єра й випали з парламенту, у 2019 р. досягли найкращого результату в історії (13,9 %), а у 2024 р. знизилися до 8,2 %. У 2020–2024 рр. партія вперше здобула досвід участі в загальнонаціональному уряді у складі коаліції з ÖVP.

Програмну ідентичність Зелених визначає засаднича програма, ухвалена на конгресі в Лінці 2001 р., що закріпила шість базових цінностей партії: екологічність, солідарність, самовизначення, базову демократію, ненасильство та фемінізм [21]. Сучасними програмними пріоритетами партії є кліматична політика та енергоперехід, соціальна справедливість (зокрема ідеї скорочення робочого тижня та «податку на мільйонерів»), права меншин і гендерна рівність, а також прозорість і антикорупція. Поява Зелених добре пояснюється теорією «тихої революції» Р. Інглгарта, згідно з якою у заможних повоєнних суспільствах формується новий, постматеріалістичний розлом — запит освічених міських верств на цінності самореалізації, довкілля та якості життя замість суто матеріального добробуту [28].

NEOS — Нова Австрія. Наймолодша з парламентських партій (заснована 2012 р.), що репрезентує ліберальний напрям; від заснування її незмінно очолює Б. Майнль-Райзінгер. NEOS поєднує економічний лібералізм (дерегуляція, реформа державного управління) з ліберальними суспільними цінностями та підкреслено проєвропейською, реформаторською й антикорупційною риторикою. Партія апелює насамперед до молодшого, освіченого міського електорату й демонструє повільне, але стабільне зростання: 5,3 % у 2017 р., 8,1 % у 2019 р. та історичний максимум 9,1 % у 2024 р., що зробило її учасницею правлячої коаліції.

Програмні засади NEOS викладено в її засадничому документі (Leitantrag «Taten für ein neues Österreich»), де партія постає як ліберальна сила,

що поєднує економічний лібералізм і відповідальність за публічні фінанси з акцентом на освіті, рівності шансів, «справедливості між поколіннями» та поглибленні європейської інтеграції [32]. Ці засади партія конкретизує у вимогах дерегуляції та реформи державного управління, бюджетної дисципліни, прозорості й боротьби з партійним клієнтелізмом, а також в обстоюванні суспільного лібералізму. Поява NEOS відображає ще один новий розлом — ліберально-реформаторський запит частини міського середнього класу, не охопленого традиційними «народними» партіями.

Таким чином, сучасна партійна система Австрії поєднує три «історичні» партії, що походять із класичних таборів (ÖVP, SPÖ, FPÖ), та дві новіші сили, які постали внаслідок появи нових суспільних розломів — екологічного (Зелені) та ліберально-реформаторського (NEOS). Така п'ятипартійна конфігурація з релевантними акторами в кожному ідеологічному сегменті є типовою ознакою плюралістичної системи й створює передумови для різноманітних, проте дедалі складніших коаліційних комбінацій. Узагальнену порівняльну характеристику парламентських партій подано в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Порівняльна характеристика парламентських партій Австрії

Партія	Засн.	Ідейна сім'я	Лідер (2024– 2025)	2017	2019	2024
ÖVP	1945	християнські демократи / праві центристи	К. Штокер	31,5	37,5	26,3
SPÖ	1888	соціал-демократи	А. Баблер	26,9	21,2	21,1
FPÖ	1956	праворадикальні популісти	Г. Кікль	26,0	16,2	28,8
Зелені	1986	зелені / ліві постматеріалісти	В. Коглер	3,8	13,9	8,2

Партія	Засн.	Ідейна сім'я	Лідер (2024– 2025)	2017	2019	2024
NEOS	2012	ліберали	Б. Майнль- Райзінгер	5,3	8,1	9,1

Складено автором; частки голосів за 2019 і 2024 рр. — за офіційними даними виборів [26; 41]; дані за 2017 р. наведено за офіційними результатами виборів до Національної ради 2017 р.

Узагальнення програмних профілів п'яти парламентських партій за їхніми засадничими документами подано в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Програмні профілі парламентських партій Австрії (за програмними документами)

Партія	Засадничий документ (рік)	Ідейна сім'я	Базові цінності / пріоритети	Соціально- економічна вісь	Соціокультурна вісь (ідентичність, міграція, ЄС)
ÖVP	Grundsatzprogramm (2015)	християнська демократія, правий центр	відповідальність, субсидіарність, екосоціальна ринкова економіка	поміркований ринковий лібералізм	консервативна; обмежувальна міграційна політика; проєвропейська

Партія	Зasadничий документ (рік)	Ідейна сім'я	Базові цінності / пріоритети	Соціально-економічна вісь	Соціокультурна вісь (ідентичність, міграція, ЄС)
SPÖ	Grundsatzprogramm (2018)	соціал-демократія	свобода, рівність, справедливість, солідарність	перерозподіл, соціальна держава	соціально-ліберальна ; проєвропейська
FPÖ	«Österreich zuerst» (2011); «Festung Österreich» (2024)	праворадикальний популізм	«батьківщина» (Heimat), пряма демократія, «реміграція»	вельфериш шовінізм, протекціонізм	нативізм; антимиграція; євроскептицизм; нейтралітет
Зелені	Grundsatzprogramm (2001)	зелені, ліві постматеріалісти	екологічність, солідарність, самовизначення, базова демократія, ненасильство, фемінізм	екологічно-соціальна, регуляторна	права меншин, відкритість; проєвропейська
NEOS	Leitbild (2012)	лібералізм	освіта, справедливість між поколіннями, відповідальні фінанси	економічний лібералізм,	суспільний лібералізм ; активно

Партія	Зasadничий документ (рік)	Ідейна сім'я	Базові цінності / пріоритети	Соціально- економічна вісь	Соціокультурна вісь (ідентичність, міграція, ЄС)
				дерегуляція	проєвропейська

Складено автором за програмними документами партій [18; 21; 22; 23; 32; 43].

2.3. Інституційно-правові засади функціонування партійної системи

Конфігурація партійної системи значною мірою зумовлена інституційними чинниками, передусім виборчою системою. Згідно з Федеральним конституційним законом, Національна рада — нижня палата парламенту, що складається зі 183 депутатів, — обирається за принципом пропорційного представництва [15]. Застосовується система пропорційного представництва з частково відкритими списками, за якої розподіл мандатів здійснюється у три етапи — на рівні 39 регіональних округів, дев'яти земель та загальнонаціональному рівні. На нижчих рівнях мандати розподіляються за квотою Гейра, а на федеральному — за методом д'Гондта, що забезпечує високу загальну пропорційність [38]. Виборець голосує за партійний список, але може віддати преференційні голоси за конкретних кандидатів, впливаючи на черговість їх обрання.

Ключовим інституційним інструментом, що впливає на структуру системи, є виборчий поріг. Щоб отримати представництво в Національній раді, партія повинна або подолати 4-відсотковий загальнонаціональний бар'єр, або здобути щонайменше один прямий мандат у регіональному окрузі (так званий Grundmandat) [41]. Цей механізм частково стримує надмірну фрагментацію, водночас зберігаючи високу пропорційність системи й

залишаючи реальні шанси для входження до парламенту нових партій, як це сталося свого часу із Зеленими та NEOS.

У порівняльній перспективі австрійський 4-відсотковий бар'єр є помірним за європейськими мірками. Він нижчий за 5-відсотковий поріг, що діє, наприклад, у Німеччині чи Польщі, але вищий за фактично мінімальні бар'єри в таких високопропорційних системах, як нідерландська. Завдяки цьому, а також альтернативі у вигляді прямого регіонального мандата (Grundmandat), австрійська модель посідає проміжне місце між прагненням до точної пропорційності та потребою стримувати надмірну фрагментацію парламенту. Порівняно невисокий поріг історично полегшував вихід на загальнонаціональний рівень новим партіям — від Зелених до NEOS — і тим самим об'єктивно сприяв поступовому ускладненню партійної системи. Помірно персоналізує систему й інститут преференційного голосування, який, утім, рідко змінює черговість у партійних списках, тож вплив партійного апарату на добір депутатів залишається визначальним [38].

Другим важливим інституційним чинником є правове регулювання діяльності та фінансування партій. Правовою основою є Закон про політичні партії 2012 р. (Parteiengesetz 2012), що має частково конституційний статус. Він закріплює свободу утворення партій (за умови депонування статуту у Федеральному міністерстві внутрішніх справ) та детально регулює державне фінансування, обмеження видатків на виборчі кампанії й вимоги до прозорості [42; 47]. Аби запобігти залежності партій від приватних інвесторів та лобістських груп, австрійське законодавство передбачає їх значне субсидування з державного бюджету: розмір щорічних субсидій обчислюється з огляду на кількість виборців, а обсяги державного фінансування є одними з найвищих серед усталених демократій [47]. Така модель історично сприяла стабільності провідних партій, проте водночас стала об'єктом критики як один із проявів усталеної партійної монополії на ресурси держави.

Слід зважати й на федеративний устрій Австрії: поряд із загальнонаціональним рівнем існує рівень дев'яти земель із власними

ландтагами та урядами. Земельні вибори не лише впливають на розстановку сил у Федеральній раді (верхній палаті), а й слугують важливим індикатором загальнонаціональних електоральних тенденцій, тому в наступному розділі вони залучаються як додатковий ілюстративний матеріал. Загалом окреслені інституційно-правові засади — високопропорційна виборча система, помірний загороджувальний бар'єр та модель державного фінансування — створюють інституційне середовище, що сприяє багатопартійності й робить коаліційний спосіб формування уряду фактично безальтернативним.

Висновки до розділу 2

Проведений у розділі аналіз дає змогу сформулювати такі висновки. По-перше, сучасна партійна система Австрії сформувалася на основі трьох історичних таборів (соціалістичного, християнсько-соціального та націонал-ліберального), що відповідають класичним соціальним розламам і після 1945 р. інституціоналізувалися у партії SPÖ, ÖVP та FPÖ. По-друге, упродовж перших повоєнних десятиліть система функціонувала як стабільна модель поміркованого плюралізму з домінуванням двох «народних» партій та системою «Пропорц», проте від кінця 1980-х років зазнала поступової ерозії внаслідок послаблення розламів і піднесення нових партій. По-третє, структуру сучасної системи утворюють п'ять релевантних партій (ÖVP, SPÖ, FPÖ, Зелені, NEOS), що репрезентують повний ідеологічний спектр, причому FPÖ вирізняється праворадикальним популістським профілем та проросійською зовнішньополітичною орієнтацією. По-четверте, інституційне середовище — високопропорційна виборча система зі 183 мандатами та 4-відсотковим порогом, а також модель щедрого державного фінансування партій — сприяє багатопартійності й робить коаліційне урядотворення безальтернативним. Виявлені структурні та інституційні особливості становлять основу для аналізу електоральної динаміки й трансформації партійної системи на сучасному етапі, якому присвячено наступний розділ.

РОЗДІЛ 3.

ПАРТІЙНА СИСТЕМА АВСТРІЇ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ (2019–2025 рр.)

3.1. Електоральна динаміка: вибори 2019 і 2024 років

Аналіз сучасного етапу розвитку партійної системи Австрії доцільно розпочати з порівняння двох останніх виборчих циклів — 2019 і 2024 рр. Вибори до Національної ради 29 вересня 2019 р. відбулися за надзвичайних обставин, спричинених «справою Ібіца» — оприлюдненням компрометуючого відеозапису за участю лідера FPÖ Г.-К. Штрахе, що призвело до розпаду коаліції ÖVP–FPÖ та дострокових виборів [44]. За їх підсумками впевнену перемогу здобула ÖVP на чолі із С. Курцом (37,5 %), FPÖ зазнала очікуваних втрат (16,2 %), а Зелені досягли найкращого результату у своїй історії (13,9 %). Натомість вибори 29 вересня 2024 р. ознаменували справжній злам усталеної конфігурації.

На виборах 2024 р. праворадикальна FPÖ під проводом Г. Кікля вперше в історії здобула відносну більшість голосів — 28,8 % і 57 мандатів, що стало найкращим результатом партії та першим випадком перемоги праворадикальної сили на парламентських виборах в Австрії після Другої світової війни [14; 19]. Обидві партії правлячої коаліції зазнали значних втрат: ÖVP отримала 26,3 % (на 11,2 в. п. менше, ніж у 2019 р.), а Зелені — 8,2 % (на 5,7 в. п. менше). Соціал-демократи (SPÖ) залишилися на рівні 21,1 %, що, попри здобуття додаткового мандата, стало їхнім найгіршим відсотковим результатом за понад століття і відкинуло партію на третє місце. Ліберальна NEOS дещо покращила позиції — 9,1 % і 18 мандатів. Жодна з інших партій не подолати 4-відсоткового бар'єра [19; 26]. Узагальнені результати обох виборів подано в табл. 3.1.

Результати виборів до Національної ради Австрії 2019 і 2024 рр.

Партія	2019, %	2019, мандати	2024, %	2024, мандати	Δ %, в. п.
FPÖ	16,2	31	28,8	57	+12,7
ÖVP	37,5	71	26,3	51	−11,2
SPÖ	21,2	40	21,1	41	−0,1
NEOS	8,1	15	9,1	18	+1,0
Зелені	13,9	26	8,2	16	−5,7

Складено автором за офіційними даними Федерального міністерства внутрішніх справ Австрії [26; 41].

Для точнішої оцінки виявлених зрушень доцільно застосувати кількісні показники, обчислені автором на основі наведених офіційних даних. Рівень фрагментації системи характеризує індекс ефективної кількості партій Лааксо — Таагепери, який обчислюється за формулою $N = 1 / \sum p_i^2$, де p_i — частка голосів i -ї партії. За розрахунками автора, у 2019 р. цей показник (за часткою голосів) становив приблизно 4,2, а у 2024 р. зріс до приблизно 4,6. Таке зростання, попри помірний абсолютний приріст, є показовим: воно засвідчує перехід від конфігурації з однією виразно домінуючою партією (ÖVP у 2019 р.) до роздробленішого розкладу 2024 р., у якому три партії мають близькі частки, а вираженого лідера немає. Це безпосередньо підтверджує тезу про посилення фрагментації австрійської партійної системи.

Глибину електоральних змін відображає також індекс волатильності Педерсена, що обчислюється як половина суми абсолютних змін часток усіх партій між двома виборами. За розрахунками автора, сумарна волатильність на виборах 2019–2024 рр. сягнула приблизно 16–17 %, що є високим показником для усталеної західноєвропейської демократії та значно перевищує характерні для «класичного» періоду австрійської політики значення. Вирішальний внесок у цей показник зробили різке зростання FPÖ

(+12,7 в. п.) та обвал ÖVP (−11,2 в. п.), тоді як стабільність SPÖ (−0,1 в. п.) на цьому тлі лише підкреслює, що криза «народних» партій уразила насамперед правоцентристський табір, електорат якого частково перетік до праворадикальної альтернативи.

Виявлені на загальнонаціональному рівні тенденції підтверджуються й результатами земельних (Landtag) виборів, що відбулися восени 2024 р. і слугують додатковим індикатором електоральних настроїв. На виборах у Форарльберзі (жовтень 2024 р.) FPÖ майже подвоїла підтримку, посівши друге місце після ÖVP, а в Штирії (листопад 2024 р.) праворадикали вперше здобули перемогу, тоді як ÖVP і SPÖ отримали найгірші результати в історії цієї землі й утратили більшість. Хоча земельні кампанії мають власну специфіку та локальний порядок денний, синхронне посилення FPÖ одразу в кількох федеральних землях свідчить, що зафіксований на парламентських виборах зсув не є кон'юнктурним коливанням, а відображає глибшу та стійкішу трансформацію партійних уподобань австрійських виборців.

Зіставлення результатів засвідчує кілька визначальних тенденцій. По-перше, відбулося безпрецедентне посилення праворадикального полюсу: FPÖ майже подвоїла свою електоральну підтримку й уперше очолила перегони. По-друге, поглибилася криза традиційних «народних» партій — сумарна частка ÖVP і SPÖ скоротилася приблизно до 47 %, тоді як у класичний період вони разом збирали понад 80 %. По-третє, помітно зросла фрагментація системи, що підтверджують і наведені вище кількісні показники. Динаміку підтримки провідних партій за три останні виборчі цикли унаочнює рис. 3.1.

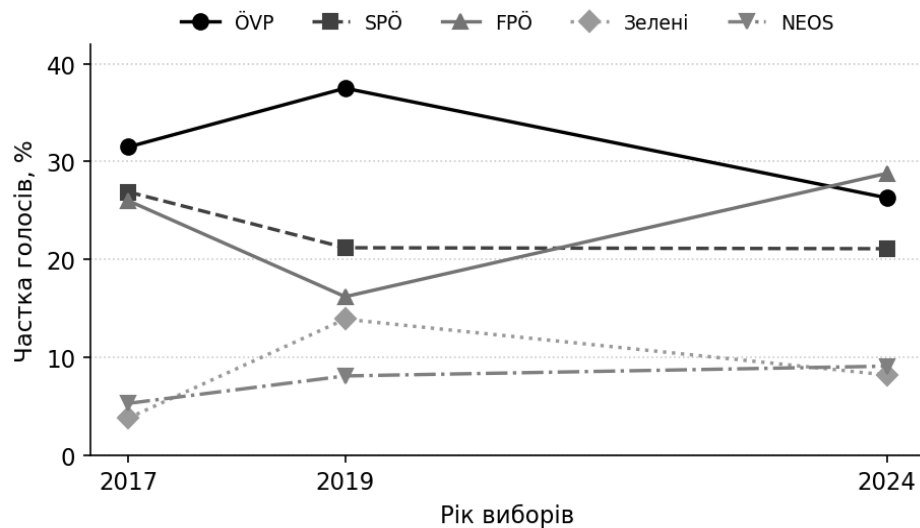

Рис. 3.1. Динаміка електоральної підтримки провідних партій Австрії на парламентських виборах 2017, 2019 і 2024 рр., % голосів

Складено автором за офіційними результатами виборів до Національної ради Австрії 2017, 2019 [41] та 2024 рр. [26].

Наведений графік наочно демонструє ключовий сюжет сучасного етапу — перетин траєкторій ÖVP, що різко знизилася, та FPÖ, що стрімко зростає, тоді як SPÖ залишилася на стабільно невисокому рівні. Не менш показовим є й розподіл здобутих мандатів, що визначив подальшу конфігурацію влади та опозиції (рис. 3.2).

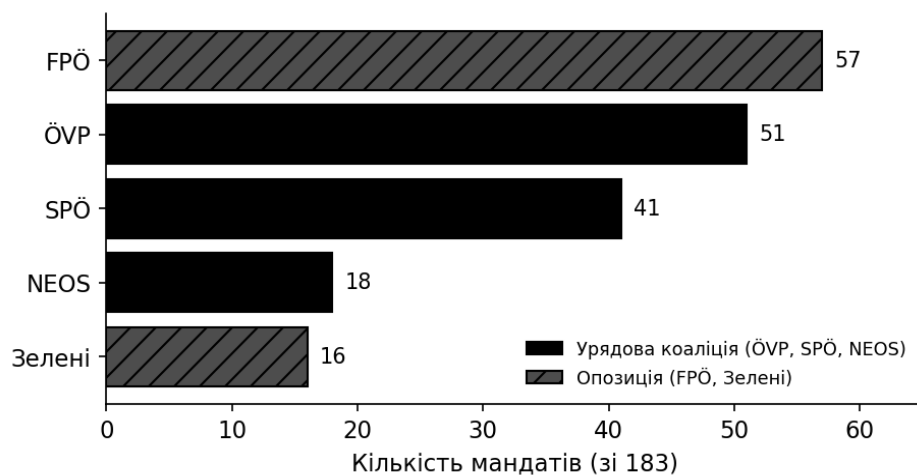

Рис. 3.2. Розподіл мандатів у Національній раді Австрії за результатами виборів 2024 р. (183 місця)

Складено автором за офіційними даними виборів [26]; склад уряду — за [12].

Як видно з рис. 3.2, попри перемогу FPÖ (57 мандатів), для формування парламентської більшості (92 мандати) знадобилося об'єднати три партії — ÖVP, SPÖ та NEOS, які разом контролюють 110 місць, тоді як FPÖ разом із Зеленими утворили опозицію. Ці зміни безпосередньо позначилися на можливостях формування уряду, що розглядається в наступному підрозділі.

3.2. Коаліційні моделі та урядотворення

Трансформація електоральної структури безпосередньо вплинула на моделі урядотворення. Результат 2019 р. уможливив формування нової для австрійської політики коаліції: ÖVP уклала угоду із Зеленими, і у січні 2020 р. було сформовано перший на загальнонаціональному рівні уряд «чорно-зеленої» коаліції на чолі із С. Курцом (згодом — К. Нехаммером). Ця конфігурація поєднала правоцентристську та ліво-екологічну партії, що раніше вважалося малоймовірним, і стала свідченням зростання коаліційної гнучкості системи в умовах послаблення традиційних розламів.

Натомість результат 2024 р. спричинив найтривалішу в історії Другої республіки урядову кризу. Попри перемогу, FPÖ не мала шансів самостійно сформувати уряд, потребуючи коаліційного партнера, тоді як ÖVP і SPÖ ще під час кампанії виключили співпрацю з Кіклем [19]. Тому президент А. Ван дер Беллен спершу доручив формування уряду не переможцеві, а лідерів ÖVP К. Нехаммеру [44]. Розпочаті переговори у форматі ÖVP–SPÖ–NEOS, однак, зайшли в глухий кут: 3 січня 2025 р. NEOS несподівано вийшли з них через розбіжності щодо подолання дефіциту бюджету, після чого Нехаммер припинив перемовини із SPÖ і пішов у відставку [44].

Подальші події засвідчили високий рівень нестабільності. Новий лідер ÖVP К. Штокер, попри попередню різку критику Кікля, висловив готовність до переговорів із FPÖ, і 6 січня 2025 р. президент уперше доручив формування уряду саме лідерів FPÖ [44]. Проте й ці переговори FPÖ–ÖVP у лютому 2025 р. зірвалися через розбіжності щодо розподілу ключових міністерських посад.

Унаслідок цього відбулася друга спроба переговорів у форматі ÖVP–SPÖ–NEOS, яка цього разу виявилася успішною [52]. Перебіг цієї безпрецедентної кризи докладно висвітлено й в українській аналітичній періодиці [1; 2].

Урешті, через 155 днів після виборів — рекордний для країни термін — 3 березня 2025 р. було приведено до присяги уряд К. Штокера, першу в історії Австрії трипартійну коаліцію («чорно-червоно-рожеву») у складі ÖVP, SPÖ і NEOS [12; 52]. Канцлером став К. Штокер (ÖVP), віцеканцлером — лідер SPÖ А. Баблер, а посаду міністра закордонних справ обійняла лідерка NEOS Б. Майнль-Райзінгер. Це перша трипартійна коаліція в Австрії з кінця 1940-х років; разом партнери контролюють 110 із 183 мандатів, тоді як FPÖ залишилася найбільшою опозиційною партією [52]. Сам факт, що для утворення більшості й недопущення FPÖ до влади вперше знадобилося об'єднати три партії, є яскравим свідченням фрагментації системи та звуження кола життєздатних коаліційних формул.

Зміст коаліційної угоди дає підстави оцінити, на яких засадах постала трипартійна коаліція. Урядова програма на 2025–2029 рр. під назвою «Робити правильне. Заради Австрії» (Jetzt das Richtige tun. Für Österreich), оприлюднена 27 лютого 2025 р., є об'ємним документом (близько 210 сторінок), що детально регламентує політику уряду в галузях консолідації бюджету, міграції, економіки та безпеки [48]. Принципово важливо, що в зовнішньополітичній частині коаліція підтвердила відданість європейському курсу, спільній політиці ЄС і підтримці України, водночас укотре наголосивши на збереженні конституційного нейтралітету. Обсяг і деталізованість угоди наочно ілюструють тезу теорії коаліційного врядування про коаліційну угоду як ключовий інструмент управління відносинами партнерів упродовж каденції [39]: що більша ідеологічна різноманітність коаліції, то докладнішою має бути угода, аби мінімізувати майбутні конфлікти.

З погляду теорії коаліцій трипартійний формат ÖVP–SPÖ–NEOS є показовим відхиленням від класичного «принципу мінімального розміру» В.

Райкера: для здобуття більшості теоретично достатньо було б двопартійної коаліції, проте арифметика результатів 2024 р. та політичне табу на співпрацю з переможницею-FPÖ змусили долучити третього партнера [49]. Інакше кажучи, дію «посадової» логіки мінімальної коаліції тут перекрив ідеологічний чинник — стратегія «санітарного кордону» довкола праворадикальної партії [8], — що яскраво демонструє, як трансформація партійної системи безпосередньо звужує простір життєздатних коаліційних формул.

3.3. Чинники та перспективи трансформації партійної системи

Виявлені зміни зумовлені комплексом взаємопов'язаних чинників, які доцільно розглянути докладніше. До соціально-економічних належать насамперед наслідки пандемії COVID-19 та подальша інфляційно-енергетична криза. Запроваджені у 2020–2021 рр. карантинні обмеження, а особливо рішення про загальну обов'язкову вакцинацію, викликали значне суспільне невдоволення, яке FPÖ послідовно експлуатувала, позиціонуючи себе як єдину «партію протесту». Після початку повномасштабної війни Росії проти України різко зросли ціни на енергоносії: за даними Статистичної служби Австрії, річна інфляція сягнула 8,6 % у 2022 р. та 7,8 % у 2023 р. — найвищих показників від часів нафтових криз 1970-х років, причому ключовим драйвером було подорожчання енергії [27]. Закономірно, що саме вартість життя поряд із міграцією та війною в Україні стали визначальними темами виборчої кампанії 2024 р. [9], а накопичене соціально-економічне невдоволення сприяло популістській мобілізації.

Не менш важливими були політико-кон'юнктурні чинники, передусім серія корупційних скандалів, що підірвали довіру до традиційних партій. У 2019 р. «справа Ібіца» зруйнувала першу коаліцію ÖVP–FPÖ і завдала іміджевого удару насамперед партії свободи. Проте вже у 2021 р. потужного удару зазнала й ÖVP: проти канцлера С. Курца та його оточення було відкрито

розслідування за підозрою в тому, що у 2016–2018 рр. бюджетні кошти Міністерства фінансів спрямовувалися на фінансування партійно вмотивованих, подеколи маніпульованих соціологічних опитувань в інтересах партії [25]. Унаслідок цієї «справи чатів» Курц у жовтні 2021 р. пішов у відставку. Серія скандалів суттєво послабила репутацію ÖVP як «партії порядку» й живила загальне антиістеблішментне невдоволення, від якого найбільше виграла FPÖ. Додатковим чинником стало тривале ослаблення SPÖ через внутрішні конфлікти та втрату зв'язку з традиційним електоратом. Довгостроковою ж структурною передумовою залишається розглянутий раніше процес ерозії традиційних соціальних розламів і послаблення партійної ідентифікації.

Поглибленого пояснення потребує й соціальна база зафіксованого зсуву. Піднесення FPÖ доцільно розглядати у межах ширшої трансформації структури суспільних розламів: послаблення класичного класового розламу (дезалайнмент) супроводжується формуванням нового соціокультурного поділу довкола питань міграції, національної ідентичності та європейської інтеграції. Якщо постматеріалістичний полюс цього нового розламу [28] електорально обслуговують Зелені та частково NEOS, то його протилежний, «комунітарно-національний» полюс мобілізує саме FPÖ, акумулюючи протестні настрої тих верств, які почуваються «програшними» від глобалізації та міграції. Цим пояснюється і соціальний профіль виборця FPÖ, у якому традиційно переважають чоловіки, молодші та середніх років виборці без вищої освіти, а також частина робітництва, що історично голосувала за SPÖ.

Стратегічну поведінку решти партій щодо FPÖ також доцільно інтерпретувати теоретично. Відмова ÖVP, SPÖ, Зелених і NEOS від коаліції з Г. Кіклем є проявом стратегії «санітарного кордону», описаної в літературі про взаємодію мейнстріму з праворадикалами [8; 11]. Водночас австрійський випадок демонструє і крихкість цієї стратегії: готовність ÖVP у січні 2025 р. вести переговори з FPÖ свідчить про потенціал поступового «вмейнстрімлення» праворадикальної сили, характерного для низки

європейських країн, де подібні партії з часом набули коаліційної спроможності [8]. Який із двох сценаріїв — стійка ізоляція чи поступова нормалізація — переважить в Австрії, є одним із ключових відкритих питань подальшого розвитку її партійної системи.

У теоретичній площині трансформацію австрійської партійної системи можна інтерпретувати як поступовий перехід від системи поміркованого плюралізму до системи з виразнішими ознаками поляризованого плюралізму у розумінні Дж. Сарторі. На користь цього свідчать зростання ідеологічної дистанції, посилення антисистемної за низкою позицій FPÖ та збільшення фрагментації. Водночас така інтерпретація потребує застережень: на відміну від класичної моделі поляризованого плюралізму, в Австрії наразі немає двосторонньої (білатеральної) опозиції, а більшість партій зберігають проєвропейську й продемократичну орієнтацію, ізолюючи FPÖ за допомогою стратегії «санітарного кордону». Тому коректніше говорити про систему у стані транзиту, що поєднує риси обох типів.

Окремої уваги в контексті українських національних інтересів заслуговує зовнішньополітичний вимір трансформації. Посилення FPÖ з її проросійською орієнтацією, вимогами скасування санкцій проти РФ та критикою військової допомоги Україні створює потенційні ризики для євроатлантичної солідарності, хоча перебування партії в опозиції наразі обмежує її реальний вплив на зовнішню політику Австрії. Це додатково підкреслює практичну значущість моніторингу трансформаційних процесів в австрійській партійній системі.

Щодо перспектив, то подальший розвиток системи видається залежним від кількох змінних: спроможності трипартійної коаліції забезпечити стабільне врядування в умовах вузької більшості та складних бюджетних рішень; здатності традиційних партій відновити довіру виборців; а також від того, чи збереже FPÖ високий рівень підтримки, перебуваючи в опозиції. Найбільш імовірним сценарієм на найближчу перспективу є закріплення фрагментованої багатопартійності, за якої формування уряду й надалі

вимагатиме складних багатосторонніх коаліцій, а праворадикальний полюс залишатиметься впливовим чинником політичного процесу. Це підтверджує висунуту в роботі гіпотезу про еволюцію партійної системи Австрії у бік фрагментованішої багатопартійності з посиленням праворадикального полюсу.

3.4. Зовнішньополітичний вимір трансформації партійної системи та інтереси України

Трансформація партійної системи має не лише внутрішньополітичні, а й виразні зовнішньополітичні наслідки, оскільки змінює співвідношення сил між партіями з різними уявленнями про міжнародну роль країни. Особливою рамкою для Австрії є конституційний нейтралітет, закріплений 1955 р., через який країна, зокрема, не входить до НАТО [17]. Хоча нейтралітет поділяють усі парламентські партії, його тлумачення суттєво різняться — і саме ця відмінність стала однією з ліній розмежування партійної системи на сучасному етапі.

За позиціями щодо російсько-української війни австрійські партії чітко поділяються на два табори. Мейнстрімні сили — ÖVP, SPÖ, NEOS і Зелені — попри військовий нейтралітет Австрії, підтримують проєвропейський курс, консенсус ЄС щодо санкцій проти Росії та гуманітарну допомогу Україні. Австрія як член ЄС бере участь у спільній санкційній політиці Союзу, що послідовно подовжується й розширюється [16]. Натомість FPÖ посідає протилежну позицію: партія послідовно виступає за скасування санкцій проти РФ та проти постачання зброї Україні, обґрунтовуючи це апеляцією до нейтралітету [7; 17].

Проросійська орієнтація FPÖ має тривалу історію та інституційне підґрунтя. Партія фактично визнала анексію Криму, а наприкінці 2016 р. уклала угоду про співпрацю з російською партією «Единая Россия» — безпрецедентний крок для європейської парламентської партії; питання її

розірвання тривалий час залишалося відкритим [10; 24]. Після початку повномасштабного вторгнення 2022 р. партія не змінила цієї лінії, а під час виборчої кампанії 2024 р. використовувала відверто антиукраїнські та антиєсівські меседжі, зокрема плакат із зображенням президента України та голови Єврокомісії з написами на кшталт «палії війни» [7]. Лідер партії Г. Кікль заперечує проросійськість, представляючи свою позицію як «нейтральну», проте сукупність фактів свідчить про усталену лінію зближення з Москвою [50].

Піднесення FPÖ безпосередньо пов'язане з трансформацією партійної системи, проаналізованою в попередніх підрозділах: партія стала найбільшою, але опинилася в опозиції завдяки стратегії «санітарного кордону» з боку інших партій. Саме ця конфігурація наразі обмежує зовнішньополітичні наслідки її посилення — поточний уряд ÖVP–SPÖ–NEOS зберігає проєвропейський курс і відданість спільній політиці ЄС. Водночас, як показав коаліційний процес 2025 р., коли ÖVP була готова вести переговори з FPÖ, ризик нормалізації праворадикальної сили та її потенційного приходу до влади в майбутньому зберігається [50; 17].

Для України це має конкретне значення. Австрія, попри військовий нейтралітет, є важливою ланкою в підтриманні одностайності ЄС щодо санкцій, які ухвалюються консенсусом; прихід до влади партії, що виступає за їх скасування, міг би ускладнити вироблення спільної європейської позиції — подібно до ефекту, що його справляють уряди окремих держав Центральної Європи. Таким чином, моніторинг трансформації австрійської партійної системи має для України не суто академічну, а й практичну значущість, що підтверджує доцільність винесення цього виміру в окремий підрозділ. У теоретичному сенсі зовнішньополітичне розмежування партій є ще одним проявом тієї самої тенденції зростання поляризації, яка лежить в основі трансформації системи загалом.

Висновки до розділу 3

Проведений аналіз сучасного етапу розвитку партійної системи Австрії дає підстави для таких висновків. По-перше, зіставлення виборів 2019 і 2024 рр. засвідчило глибоку трансформацію електоральної структури: безпрецедентне посилення FPÖ, яка вперше здобула відносну більшість, поглиблення кризи традиційних «народних» партій (сумарна частка ÖVP і SPÖ скоротилася приблизно до 47 %) та зростання фрагментації системи, підтверджене кількісними показниками (ефективна кількість партій, індекс волатильності). По-друге, ці зміни безпосередньо позначилися на урядотворенні: якщо у 2019 р. вони уможливили нову «чорно-зелену» коаліцію, то у 2024 р. спричинили найтривалішу в історії країни урядову кризу, що завершилася формуванням першої трипартійної коаліції ÖVP–SPÖ–NEOS лише через 155 днів. По-третє, трансформація зумовлена сукупністю соціально-економічних, політико-кон'юнктурних та структурних чинників і може бути теоретично осмислена як перехід від поміркованого до поляризованого плюралізму, що, однак, ще не завершився. По-четверте, трансформація має й зовнішньополітичний вимір: посилення проросійськи орієнтованої FPÖ створює потенційні ризики для проєвропейського курсу Австрії та інтересів України, хоча перебування партії в опозиції наразі їх обмежує. Загалом проведений аналіз підтверджує гіпотезу дослідження: партійна система Австрії еволюціонує в бік фрагментованішої багатопартійності з посиленням праворадикального полюсу, що підриває усталені коаліційні моделі.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження партійної системи Австрії на сучасному етапі дало змогу розв'язати поставлені у вступі завдання та підтвердити висунуту гіпотезу. Узагальнення його результатів дозволяє сформулювати такі висновки.

Відповідно до першого завдання розкрито теоретико-методологічні засади дослідження партійних систем. З'ясовано, що партійна система є не простою сукупністю партій, а системою стійких взаємодій, які виникають у процесі міжпартійної конкуренції за владу. Установлено, що для її адекватного аналізу необхідно поєднувати кількісний критерій (число та ефективна кількість партій у традиції М. Дюверже й індексу Лааксо — Таагепери) з якісним критерієм релевантності та поляризації партій у концепції Дж. Сарторі, який дає змогу розрізняти, зокрема, помірований і поляризований плюралізм. Доведено, що походження та стабільність партійних систем найповніше пояснює теорія соціальних розламів С. М. Ліпсета і С. Роккана, тоді як їхню сучасну динаміку — концепції картельної партії та зміни партійних систем, а також теорія праворадикального популізму. Саме цей методологічний інструментарій склав основу для подальшого емпіричного аналізу.

Відповідно до другого завдання охарактеризовано становлення, структуру та провідних акторів партійної системи Австрії. Установлено, що сучасна система сформувалася на ґрунті трьох історичних політичних таборів — соціалістичного, християнсько-соціального та націонал-ліберального, — які після 1945 р. інституціоналізувалися у партії SPÖ, ÖVP та FPÖ. З'ясовано, що впродовж повоєнних десятиліть австрійська система функціонувала як стабільна модель поміркованого плюралізму з домінуванням двох «народних» партій та системою «Пропорц», проте від кінця 1980-х років зазнала

поступової ерозії. Визначено, що структуру сучасної системи утворюють п'ять релевантних партій (ÖVP, SPÖ, FPÖ, Зелені, NEOS), які репрезентують повний ідеологічний спектр, а інституційне середовище — високопропорційна виборча система зі 183 мандатами і 4-відсотковим порогом та модель щедрого державного фінансування партій — сприяє багатопартійності й робить коаліційне урядотворення безальтернативним.

Відповідно до третього завдання визначено чинники та тенденції трансформації австрійської партійної системи за результатами виборчих циклів 2019 і 2024 рр. Виявлено три визначальні тенденції: безпрецедентне посилення праворадикального полюсу (перемога FPÖ із 28,8 % голосів уперше в повоєнній історії), поглиблення кризи традиційних «народних» партій (скорочення сумарної частки ÖVP і SPÖ приблизно до 47 % проти понад 80 % у класичний період) та зростання фрагментації системи. Установлено, що ці зміни безпосередньо позначилися на урядотворенні: якщо результат 2019 р. уможливив нову «чорно-зелену» коаліцію, то підсумки 2024 р. спричинили найтривалішу в історії Другої республіки урядову кризу, яка завершилася формуванням першої трипартійної коаліції ÖVP–SPÖ–NEOS лише через 155 днів. З'ясовано, що трансформація зумовлена сукупністю соціально-економічних (наслідки пандемії, інфляція, міграція), політико-кон'юнктурних (корупційні скандали, ослаблення SPÖ) та структурних (ерозія соціальних розламі) чинників.

Сукупність одержаних результатів підтверджує гіпотезу дослідження: партійна система Австрії дійсно еволюціонує від поміркованого плюралізму з домінуванням двох «народних» партій до фрагментованішої багатопартійності з посиленням праворадикального полюсу, що підриває усталені коаліційні моделі та формати урядотворення. У теоретичній площині цю трансформацію доцільно кваліфікувати як незавершений перехід від поміркованого до поляризованого плюралізму: попри зростання ідеологічної дистанції та фрагментації, в Австрії поки що відсутня класична двостороння

антисистемна опозиція, а більшість партій зберігають проєвропейську орієнтацію та ізолюють FPÖ за допомогою стратегії «санітарного кордону».

Практичний вимір дослідження пов'язаний насамперед із зовнішньополітичними наслідками виявлених процесів для України. Посилення FPÖ з її проросійською орієнтацією, вимогами скасування санкцій проти Російської Федерації та критикою військової допомоги Україні становить потенційний ризик для євроатлантичної солідарності, хоча перебування партії в опозиції наразі обмежує її реальний вплив на зовнішню політику Австрії. З огляду на це доцільними видаються такі рекомендації: продовжувати систематичний моніторинг електоральної динаміки та коаліційних процесів в Австрії; враховувати чинник зростання впливу праворадикальних сил під час планування двосторонніх відносин; а також активніше використовувати інструменти публічної дипломатії для роз'яснення позиції України австрійському суспільству та політикуму.

Проведене дослідження не вичерпує проблематики й окреслює перспективні напрями подальших розвідок. За межами роботи, зумовленими її обсягом та хронологічними рамками, залишилися такі аспекти, як детальний аналіз земельного (регіонального) рівня австрійської партійної системи, поглиблене порівняння австрійського випадку з трансформацією партійних систем інших країн Центральної Європи, а також дослідження електоральної поведінки виборців FPÖ на основі соціологічних даних. Ці питання можуть стати предметом окремих наукових студій. Загалом отримані результати поглиблюють розуміння сучасних трансформацій партійних систем усталених європейських демократій і можуть бути використані в подальших дослідженнях, у навчальному процесі та в аналітичній діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Австрійська катастрофа: чому переговори про уряд у Відні зайшли в глухий кут. Європейська правда. 2025. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2025/01/7/7201973/> (дата звернення: 31.05.2026).
2. Бунт проти ультраправих: як Австрія уникла приходу до влади проросійської партії. Європейська правда. 2024. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2024/10/24/7196874/> (дата звернення: 31.05.2026).
3. Гримська М. І. Крайні праві політичні партії в країнах Європи : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. Київ, 2017. 233 с.
4. Лебедюк В. Типологія партійних систем: минуле та сьогодення. Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/lebeduk_typologia.pdf (дата звернення: 31.05.2026).
5. Парлик В. Еволюція партійних програм Австрійської Партії Свободи. URL: <https://www.academia.edu/38552755/> (дата звернення: 31.05.2026).
6. Сутула О. А. Типологічні особливості партійних систем. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Питання політології». URL: <https://periodicals.karazin.ua/politology/article/download/10916/10522/> (дата звернення: 31.05.2026).
7. Чи втрачає Україна союзників — Австрію та Німеччину: фактчек. VoxUkraine. 2024. URL: <https://voxukraine.org/en/false-ukraine-is-losing-two-key-european-allies-austria-and-germany> (дата звернення: 31.05.2026).

8. Akkerman T., de Lange S. L., Rooduijn M. (eds.) *Radical Right-Wing Populist Parties in Western Europe: Into the Mainstream?* London ; New York : Routledge, 2016. 298 p.
9. Austria — National Council, September 2024 election. IPU Parline: global data on national parliaments. URL: <https://data.ipu.org/parliament/AT/AT-LC01/election/AT-LC01-E20240929/> (дата звернення: 31.05.2026).
10. Austrian Far-Right Party Signs Cooperation Pact With United Russia. Radio Free Europe / Radio Liberty. 19.12.2016. URL: <https://www.rferl.org/a/russia-austria-freedom-party-pact-putins-party/28185013.html> (дата звернення: 31.05.2026).
11. Bale T. Cinderella and her Ugly Sisters: The Mainstream and Extreme Right in Europe's Bipolarising Party Systems. *West European Politics*. 2003. Vol. 26, No. 3. P. 67–90.
12. Centre-right ÖVP's Christian Stocker sworn in as new Austrian chancellor. Euronews. 03.03.2025. URL: <https://www.euronews.com/2025/03/03/centre-right-ovps-christian-stocker-sworn-in-as-new-austrian-chancellor> (дата звернення: 31.05.2026).
13. Duverger M. *Political Parties: Their Organization and Activity in the Modern State*. London : Methuen, 1954. 439 p.
14. Election Results — October 2024. *Journal of Democracy*. 2024. URL: <https://www.journalofdemocracy.org/elections/election-results-october-2024/> (дата звернення: 31.05.2026).
15. Electoral System. Parliament of the Republic of Austria. URL: <https://www.parlament.gv.at/en/explore/democracy-and-elections/electoral-system> (дата звернення: 31.05.2026).
16. EU sanctions against Russia. Council of the European Union. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions-against-russia/> (дата звернення: 31.05.2026).
17. The far-right is on the verge of gaining power in Austria — the EU holds its breath. Euronews. 07.01.2025. URL:

- <https://www.euronews.com/2025/01/07/the-far-right-is-on-the-verge-of-gaining-power-in-austria-the-eu-holds-its-breath> (дата звернення: 31.05.2026).
18. Festung Österreich. Festung der Freiheit. Wahlprogramm der Freiheitlichen Partei Österreichs zur Nationalratswahl 2024. Wien, 2024. URL: https://www.fpoe.at/fileadmin/user_upload/Bund/Dokumente/NRW2024/Wahlprogramm_A4_Langversion_oS_web.pdf (дата звернення: 09.06.2026).
 19. Gamper A. The 2024 Elections to the Austrian National Council: Huge Shifts, but also a New Era? IACL-IADC Blog. 2024. URL: <https://blog-iacl-aidc.org/2024-posts/2024/11/5/> (дата звернення: 31.05.2026).
 20. Grand Coalitions and Democratic Dysfunction: Two Warnings from Central Europe. Government and Opposition. 2017. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/government-and-opposition/article/DA79E0E2EBB11CD8A11E2EF93306A875> (дата звернення: 31.05.2026).
 21. Grundsatzprogramm der Grünen — Die Grüne Alternative. Wien, 2001.
 22. Grundsatzprogramm der Österreichischen Volkspartei. Wien, 2015.
 23. Grundsatzprogramm der Sozialdemokratischen Partei Österreichs. Wien, 2018. URL: <https://www.spoe.at/wp-content/uploads/2023/09/Parteiprogramm2018.pdf> (дата звернення: 31.05.2026).
 24. Heinisch R., Hofmann D. The Case of the Austrian Radical Right and Russia During the War in Ukraine. The Impacts of the Russian Invasion of Ukraine on Right-wing Populism in Europe / eds. G. Ivaldi, E. Zankina. Brussels : ECPS, 2023. DOI: 10.55271/rp001311.
 25. Heinisch R., Werner A. The Kurz affair has uncovered the Trumpian dimension of Austrian politics. EUROPP — European Politics and Policy (LSE). 2021. URL: <https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2021/11/08/> (дата звернення: 31.05.2026).

26. IFES Election Guide: Austrian National Council 2024 General Elections. International Foundation for Electoral Systems. 2024. URL: <https://www.electionguide.org/elections/id/4296/> (дата звернення: 31.05.2026).
27. Inflation 2023: durchschnittlich 7,8 %. Statistics Austria (Statistik Austria). 2024. URL: <https://www.statistik.at/> (дата звернення: 31.05.2026).
28. Inglehart R. The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles Among Western Publics. Princeton : Princeton University Press, 1977. 482 p.
29. Katz R. S., Mair P. Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party. Party Politics. 1995. Vol. 1, No. 1. P. 5–28.
30. Kirchheimer O. The Transformation of the Western European Party Systems. Political Parties and Political Development / eds. J. LaPalombara, M. Weiner. Princeton : Princeton University Press, 1966. P. 177–200.
31. Laver M., Schofield N. Multiparty Government: The Politics of Coalition in Europe. Oxford : Oxford University Press, 1990. 308 p.
32. Leitantrag «Taten für ein neues Österreich» : програмний документ NEOS. Wien, 2023. URL: https://www.neos.eu/_Resources/Persistent/4a9ae5bbc55a03146223007a5a4f937502b91865/NEOS_Leitantrag_Taten-fuer-ein-neues-Oesterreich_2023-07.pdf (дата звернення: 09.06.2026).
33. Lijphart A. Democracy in Plural Societies: A Comparative Exploration. New Haven : Yale University Press, 1977. 248 p.
34. Lipset S. M., Rokkan S. Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives. New York : Free Press, 1967. 554 p.
35. Mair P. Party System Change: Approaches and Interpretations. Oxford : Clarendon Press, 1997. 244 p.
36. Merlingen M., Mudde C., Sedelmeier U. The Right and the Righteous? European Norms, Domestic Politics and the Sanctions Against Austria. Journal of Common Market Studies. 2001. Vol. 39, No. 1. P. 59–77.

37. Mudde C. *Populist Radical Right Parties in Europe*. Cambridge : Cambridge University Press, 2007. 385 p.
38. Müller W. C. *Austria: A Complex Electoral System with Subtle Effects*. The Politics of Electoral Systems / eds. M. Gallagher, P. Mitchell. Oxford : Oxford University Press, 2005.
39. Müller W. C., Strøm K. (eds.) *Coalition Governments in Western Europe*. Oxford : Oxford University Press, 2000. 602 p.
40. Novák M. Competitive party systems: Where do Duverger and Sartori diverge? *Revue française de science politique*. 2015. Vol. 65, No. 3. P. 451–477.
41. Parliamentary Elections. Embassy of Austria, Washington. URL: <https://www.austria.org/parliamentary-elections> (дата звернення: 31.05.2026).
42. Parteiengesetz 2012 (Bundesgesetz über die Finanzierung politischer Parteien). *Bundesgesetzblatt I* Nr. 56/2012. Wien, 2012.
43. Parteiprogramm der Freiheitlichen Partei Österreichs «Österreich zuerst». Graz, 2011. URL: <https://www.fpoe.at/themen/parteiprogramm/leitsaetze-freiheitlicher-politik> (дата звернення: 09.06.2026).
44. Partheymüller J., Plescia C., Eberl J.-M. et al. From crisis governance to electoral normality and the longest coalition negotiations: the 2024 Austrian parliamentary election. *West European Politics*. 2025. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/01402382.2025.2535021> (дата звернення: 31.05.2026).
45. Pedersen M. N. The Dynamics of European Party Systems: Changing Patterns of Electoral Volatility. *European Journal of Political Research*. 1979. Vol. 7, No. 1. P. 1–26.
46. Pelinka A. Die FPÖ im internationalen Vergleich. *Conflict & Communication Online*. 2002. Vol. 1, No. 1. P. 1–12.

47. Political Parties. Parliament of the Republic of Austria. URL: <https://www.parlament.gv.at/en/explore/political-system/political-parties/index.html> (дата звернення: 31.05.2026).
48. Regierungsprogramm 2025–2029 «Jetzt das Richtige tun. Für Österreich». Wien, 2025. 210 S. URL: https://www.neos.eu/_Resources/Persistent/623acd08e97b7d6930095b924394d5219298c05d/Regierungsprogramm_2025-2029.pdf (дата звернення: 09.06.2026).
49. Riker W. H. The Theory of Political Coalitions. New Haven : Yale University Press, 1962. 300 p.
50. Rybicki V. Austria's drift toward isolation: Kickl's Russia ties and the risk of following Hungary's lead in the war. New Eastern Europe. 06.02.2025. URL: <https://neweasterneurope.eu/2025/02/06/> (дата звернення: 31.05.2026).
51. Sartori G. Parties and Party Systems: A Framework for Analysis. Cambridge : Cambridge University Press, 1976. 370 p.
52. Year in Review 2025: Domestic Politics Between Three-Party Coalition, Deficit Debate, and Security Crisis. VOL.AT. 2025. URL: <https://www.vol.at/year-in-review-2025/9863591> (дата звернення: 31.05.2026).

ДОДАТКИ

Додаток А

Результати виборів до Національної ради Австрії 29 вересня 2024 р.

Партія	Голоси	Частка, %	Мандати	Зміна мандатів
FPÖ	1 408 512	28,8	57	+26
ÖVP	1 282 734	26,3	51	–20
SPÖ	1 032 233	21,1	41	+1
NEOS	446 379	9,1	18	+3
Зелені	402 109	8,2	16	–10

Явка — 77,7 %. Джерело: офіційні дані Федерального міністерства внутрішніх справ Австрії [18; 29].

Додаток Б

Хронологія формування уряду після виборів 2024 р.

Дата	Подія
29.09.2024	Парламентські вибори; перемога FPÖ (28,8 %), але без можливості самотійно сформувати уряд
жовтень 2024	Президент А. Ван дер Беллен доручає формування уряду лідерів ÖVP К. Нехаммеру (ÖVP і SPÖ виключили коаліцію з FPÖ Кікля)
листопад 2024	Початок переговорів у форматі ÖVP–SPÖ–NEOS
03.01.2025	NEOS виходять із переговорів через розбіжності щодо дефіциту бюджету
04–05.01.2025	Відставка К. Нехаммера; новим лідером ÖVP стає К. Штокер
06.01.2025	Президент уперше доручає формування уряду лідерів FPÖ Г. Кіклю

Дата	Подія
лютий 2025	Переговори FPÖ–ÖVP зриваються через кадрові питання
лютий 2025	Друга, успішна спроба переговорів ÖVP–SPÖ–NEOS
03.03.2025	Присяга уряду К. Штокера — перша трипартійна коаліція (155 днів після виборів)

Складено автором за [9; 31; 37].